

A PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola és az

MTA–ELTE Lendület Újasszír és Újbabiloni
Pecséthengerek és Istenvilág Kutatócsoport

tisztelettel meghívja Önt

a 2022. november 24-én megrendezésre kerülő

Vallástörténeti Workshopra,

melynek témája:

A VÍZ A VILÁG VALLÁSAIBAN

HELYSZÍN: ELTE BTK campus, 1088 Budapest, Múzeum körút 4. A épület, földszint, Kari
Tanácsterem

PROGRAM

9:00-tól	ÉRKEZÉS és MEGNYITÓ
9:30–10:00	Kalla Gábor: A víz és túlvilág Mezopotámiában
10:00–10:30	Fröhlich Ida: A „hazugság vizei”. A víz mint a tudás és kinyilatkoztatás metaforája az ókori zsidóságban
10:30–11:00	Simon Rita: Birodalmi határok Hórusz és Széth hűs vizeinél a 18. dinasztia királyi ideológiájában
11:00–12:30	EBÉDSZÜNET
12:30–13:00	Alicia Maravelia: Water in the Macro-Cosmic Architecture of the Universe, according to the Ancient Egyptian Religious and Cosmovisional <i>Forma Mentis</i> : From the Aquatic Chaos before Creation to the Astronomical Water-Clocks of the New Kingdom and Later Periods
13:00–13:30	Sárközy Miklós: Víz és nőiség a korai muszlim Iránban – két iráni szentély párhuzamos története
13:30–14:00	Schiller Vera: Vízre bízott csecsemők, víznek felajánlott szüzek
14:00–14:15	KÁVÉSZÜNET
14:15–14:45	Vér Ádám: „Nairi földjére vonultam, és nevemet felírtam a Tigris forrásánál” – A Birkleyn komplexum rituális térszerkezete
14:45–15:15	Bruno Alves Barros: Fighting for Survival: The Key Role that Water Systems played in Iron Age Levant
15:15–15:45	Kuzder Rita: „Bölcs mondások száz hulláma” – vízzel kapcsolatos tibeti buddhista példázatok
15:45–16:00	ZÁRSZÓ

*

A részvétel ingyenes, de regisztrációhoz kötött. Kérjük, részvételi szándékát legkésőbb
2022. november 23. déli 12 óráig jelezze a vallastortenetiworkshop@gmail.com címen.

ABSZTRAKTFÜZET / ABSTRACTS

Tartalomjegyzék / Table of Contents

Kalla Gábor: A víz és túlvilág Mezopotámiában	1
Fröhlich Ida: A „hazugság vizei”. A víz mint a tudás és kinyilatkoztatás metaforája az ókori zsidóságban	1
Simon Rita: Birodalmi határok Hórusz és Széth hús vizeinél a 18. dinasztia királyi ideológiájában	1
Alicia Maravelia: Water in the Macro-Cosmic Architecture of the Universe, according to the Ancient Egyptian Religious and Cosmovisional <i>Forma Mentis</i> : From the Aquatic Chaos before Creation to the Astronomical Water-Clocks of the New Kingdom and Later Periods	2
Sárközy Miklós: Víz és nőiség a korai muszlim Iránban – két iráni szentély párhuzamos története	3
Schiller Vera: Vízre bízott csecsemők, víznek felajánlott szüzek.....	3
Vér Ádám: „Nairi földjére vonultam, és nevemet felírtam a Tigris forrásánál” – A Birkleyn komplexum rituális térszerkezete	4
Bruno Alves Barros: Fighting for Survival: The Key Role that Water Systems played in Iron Age Levant	4
Kuzder Rita: „Bölcs mondások száz hulláma” – vízzel kapcsolatos tibeti buddhista példázatok	5

Kalla Gábor: A víz és túlvilág Mezopotámiában

Közismert, hogy a mezopotámiai vallásban a víz a legalapvetőbb bajelhárító, megtisztító anyag, *materia magica*. Az édesvizű ösóceán, az Abzu/*Apsû* anyagával való érintkezés visszavezet a világ kialakulásának pillanatához, így rendkívüli mágikus erővel bír. A kutatás eddig még nem emelte ki a víznek a temetkezésekben játszott szerepét, aminek számos jele van. Ezeket tekinti át az előadás.

Fröhlich Ida: A „hazugság vizei”. A víz mint a tudás és kinyilatkoztatás metaforája az ókori zsidóságban

Az ószövetségi világképben visszatérően jelenik meg a víz és az isteni kapcsolata. A világteremtés történetében kezdetben „Isten lelke lebegett a vizek fölött”. A már rendezett világban az istenivel való kapcsolat mind a „felső”, mind pedig az „alsó” vizekre érvényes; a vízből eredő tudás pedig rendszeresen használt nyelvi metafora az Ószövetségben és a qumráni iratokban.

Az égből hulló harmat és eső az Istentől eredő igaz tanítás metaforája a zsoltárokból és prófétai könyvekben (Iza 45:8; Zsolt 72:6–8). A Damaszkuszi iratban a metafora inverze jelenik meg a szerző közösségével ellenséges, és „Csepegtetőnek” is nevezett vallási vezető ábrázolásában, aki Izraelnek „a hazugság vizeit csepegtette” (CD I, 14, 19), szembeállítva azzal, aki „igazat csepegtet” a napok végén (CD VI, 11).

Az „alsó” vizek képviselője a földből feltörő víz vagy ásott kút, amely a pusztában vándorlókat élteti (Num 21:16–18). A Damaszkuszi iratban a kút már a tanítás metaforája, a kútásók pedig a szerző közösségének elődeivel, „Izrael megtértjeivel” azonosak, „akik Júda földjéről mentek ki, majd Damaszkusz földjén laktak” (CD VI, 4–5).

Az „alsó vizek” földön megjelenő képviselői, a nagy folyók és a tengerek mind kinyilatkoztató szereppel bírnak. Ezekiel próféta látomásában a Kebar „folyó” partján látja a megnyílt eget – egyes értelmezések szerint a vízben tükröződve (Ezek 1). A József-történetben az egyiptomi fáraó álmában a hét bő, majd a hét szűk esztendőt jelképező állatalakok a Nílusból emelkednek ki (Gen 41:1–4). Dániel látomásában a birodalmakat szimbolizáló kevert állatalakok a tengerből emelkednek ki (Dán 7).

Az előadás célja a víz tudás és kinyilatkoztatás forrásaként felfogott motívumának vizsgálata az ókori Kelet miliójában, feltárva a metafora forrásait és párhuzamait.

Simon Rita: Birodalmi határok Hórusz és Széth hús vizeinél a 18. dinasztia királyi ideológiájában

A 18. dinasztia uralkodói közül néhányan (I. Thotmesz, III. Thotmesz és III. Amenhotep) határaik megjelölésére a Hórusz és Széth hús vizei megnevezéseket is alkalmazták. Ezek a kifejezések birodalmuk égi, mitológiai határára utaltak, és habár minden bizonnyal földrajzi ihletésűek voltak, nem köthetők konkrét földrajzi helyekhez. Az I. Széti Osireionjából ismert legkorábbi Nut Könyve szintén említést tett az égi „hús vizekről”, de Hórusz hús vizének pontos elhelyezése csak a Yale Egyetem

birtokában levő, későkori egyiptomi világtérkép töredékén lelhető fel észak-nyugaton, a kozmosz ősvizeinek peremén, *H3*, a nyugati sivatag istenének és a térségbeli idegen országok ábrázolásán túl. Az uralkodói feliratok Széth hús vizét ellenpárba állították Hórusz hús vizével, vagyis a déli mitológiai határ mentén helyezték el. Az egykorú források további képet formálnak Széth hús vizéről, míg Hórusz hús vizének említése egészen a későkorig előfordult (Edfu, Dendera, Medamud). Mitológiai szempontból a földet minden oldalról körbevevő kozmikus ősvizek végtelenek voltak és istenek lakoztak bennük. Az északi égbolt vizeiben csillagászati és egyéb természeti jelenségek az állandóság képzetét adták, a déli félték ege viszont a folyamatos megújulás helyszíne volt. A 18. dinasztiai királyi ideológia szerint a fáraó – akiben egyszerre testesült meg Hórusz és Széth ereje, mivel legitim hatalmát az uralkodáshoz mindkét istentől kapta – felelős volt Alsó- és Felső-Egyiptom egységének biztosításáért, melyek földi vizei is az égi vizekből táplálkoztak. A fáraó az istenektől kapott hatalmát a környező idegen országokra is kiterjeszthette egészen a végtelen kozmosz partmenti vizeinek északi és déli peremén levő Hórusz és Széth hűvös vizeinek helyéig, ahol birodalmának határait megállapította.

Alicia Maravelia: Water in the Macro-Cosmic Architecture of the Universe, according to the Ancient Egyptian Religious and Cosmovisional *Forma Mentis*: From the Aquatic Chaos before Creation to the Astronomical Water-Clocks of the New Kingdom and Later Periods

One of the five Cosmic Platonic Elements (symbolized by the *eikosahedron*), *water* (anc. Hellenic: ὕδωρ; Latin: *aqua*; anc. Egyptian: $\equiv$ *mw*; Coptic: ⲙ(ⲱ)ⲟϣ; Arabic: مائي) is a significant constituent of *vis*, bearer of purification and life, as well as an archetypal source of revitalization, power (of creation and destruction) and energy. In ancient Egypt, it was considered not only as a symbol for female fluidity and the principal purification substance but as a cosmovisional, cosmogonical, and cosmic symbol *par excellence*, as well as a basic element of life and revivification. In the beginning, according to the ancient Egyptian creation myths (of Heliopolis and Hermopolis), the primordial and amphisexual solar creator-god Atūm (anc. Eg.: *Tmw*) was embedded in inertia inside the primeval *Watery Abyss* (anc. Eg.: *Nwn*; Coptic: ⲛⲟϣⲛ), wherefrom s/he created the initial couple of gods (following the Heliopolitan Cosmo-Theology), and the primordial couple *Nwn–Nwnt* was one of the four cosmogonical couples of deities of Hermopolis (symbolizing the male and the female elements), corresponding to the watery chaos that existed *in principio*. Water, as the life-giving constituent of the Nile itself (a deity considered as a hermaphrodite divinity of abundance and of flood; anc. Eg.: *H'py*), or as the *prima materia* for the seas and lakes, was also connected to voyages, sea-faring and pilgrimages, as well as the cosmic means for «sky-faring» by the souls of the deceased, destined to earn the bliss of the firmament and co-travel together with the stars, the Sun, the Moon and the planets in the virtual cosmic waters. The heavenly periodicities should also be, and were measured by the use of water-clocks, the *klepshydrai*, the most famous of which is one dated to the period of the reign of King Amenophis III (c. 1370 BC); the still extant part of it, that has survived (Cairo Museum, JE 37525), bears in its three registers many important

astronomical and cosmovisional elements, most of which are clearly related to the measurement of time. In our contribution, we shall summarily study the above, analyzing and emphasizing the important part that water played in the ancient Egyptian *forma mentis*, a role that undoubtedly was also a basic reason why water became indeed so significant in the later Arabic and Islamic cosmovision.

Sárközy Miklós: Víz és nőiség a korai muszlim Iránban – két iráni szentély párhuzamos története

Jelen előadás arra vállalkozik, hogy bemutasson két nagyon fontos iráni vallási zarándokhelyet, ahol víz és nőiség szorosan összekapcsolódik egymással. A két szentély, a Jazd közelében fekvő Čak-čak és a Teherán melletti Ray főhőseinek, Nīkbānūnak és Bībī Šāhrbānūnak a története sok hasonlóságot mutat. Az arab hódítás elől menedéket kereső Nīkbānū (a hagyomány szerint III. Yazdgird szászánida király lánya) Čak-čakban, egy hegy gyomrában tűnt el, ahol a hegy megnyílt előtte és jótékonyan magába fogadta, majd pedig a barlangban forrás fakadt a szászánida hercegnő okkultációja helyszínén.

A Nīkbānū szentély ma fontos iráni zoroasztriánus (hangsúlyozottan és kizárólag zoroasztriánus) zarándokhely Jazdtól északra. A másik szentély esetében a kerbelai csata után a Kerbelában mártíromságot szenvedő síita Husain imám felesége, Bībī Šāhrbānū (a hagyomány szerint szintén III. Yazdgird szászánida király lánya) a kerbelai csatamezőről menekült el a mai Észak-Iránba, és Ray városában nyílt meg előtte a sziklafal, ahol az őt üldöző szunniták elől fogadta magába az Elburz hegység a síita és iráni fejedelemszöveget. Ott, ahol megnyílt a hegy és rejtőzködésbe vonult Bībī Šāhrbānū, szintén csodatévő forrás fakadt. Bībī Šāhrbānū szentélye ma fontos tizenkettes síita muszlim iráni zarándokhely, ahol elsősorban nők járnak gyermekáldás érdekében és egyéb nőiséggel kapcsolatos bajok gyógyítására. Az előadásban a két szentély történetének hasonló keletkezésnarratíváját mutatom be és megpróbálom bebizonyítani, hogy a két szentély mögött valójában egy korábbi vízkultusz húzódik, mely nagyvalószínűséggel Anáhitához, a zoroasztriánus panteon víz- és termékenységistennőjéhez köthető. A két szentély e szerint talán korábbi szentélyek romjain alakult ki és a későókori Anáhita kultusz leszármazottja. A vízzel kapcsolatos erős kultuszelemek pedig hatást gyakoroltak a síita iszlámra is (lásd Kerbela és a kerbelai szomjazók legendája). Az előadásban kísérletet teszek a két szentély koraiszlám kori kezdeteinek meghatározására is.

Schiller Vera: Vízre bízott csecsemők, víznek felajánlott szüzek

A világ számos mitológiájában szerepelnek olyan kultúrhéroszok, akiket csecsemőként a folyóra bíznak, és akik megmenekülve népük vezéreivé lesznek.

Ugyancsak ismert mítosz az anyát csecsemőjével, vagy meg nem született gyermekével a tengerre kitevő mítosz-szüzsé, ahol a hős szintén megmenekül.

Ebben a két esetben a víznek bírói szerepe van; rajta múlik a kitett gyermek életben maradása. Más a szerepe a vízhez, általában folyóhoz vagy a tengerben, folyóban lakó sárkányhoz, daimónhoz

feleségül adott nők mitológiai funkciójának. Ezek egy része olyan mítosz, amely szerint a folyó mélyére menekült asszonyt annak feleségének tekintik, és vész esetén a segítésére számítanak. Azonban a mítoszok többségében a víznek adott nő áldozat, amit vagy évenként, vagy egyszer, vész esetén kell bemutatni a közösségnek. Ez a variáció a víztől való félelemről szól. Az áldozatok mítoszához hozzátartozik a megmentés mítosza is. Az áldozatra kötelezett szűzet megmenti egy hős, elveszi feleségül, illetve véget vet az áldozatsorozatnak. A mítoszok a víz tiszteletére utalnak, akit bírónak tekintenek, vagy akinek haragjától tartanak. Az előadás ezeket a mítoszokat elemzi, közös elemeit igyekszik kimutatni.

Vér Ádám: „Nairi földjére vonultam, és nevemet felírtam a Tigris forrásánál” – A Birkleyn komplexum rituális térszerkezete

A mai Diyarbakírtól mintegy 100 kilométerre északkeletre található az a hely, ahol a Tigris-folyó egyik mellékága (Dibni Su) neki szalad a Korha-hegynek, és 1000 méter hosszú alagutat váj a sziklában. A víz eróziós munkájának köszönhetően három barlang alakult ki a hegy ezen szakaszán, melyet összefoglalóan Birkleyn komplexumnak, vagy Tigris Tunnelnek nevez a szakirodalom. A terület sosem tartozott az Asszír Birodalomhoz, azonban az asszír királyok több nemzedéke is ellátogatott ide, és szikladomborműveket, illetve királyfeliratokat alakítottak ki e barlangokban, melyet az asszír magterületet tápláló Tigris-folyó forrásának tartottak. Előadásomban az asszírok által itt létrehozott ritualizált térszerkezetet vizsgálom, annak kialakítását és a hozzá kötődő rituálét.

Bruno Alves Barros: Fighting for Survival: The Key Role that Water Systems played in Iron Age Levant

Water always played a primary role in the daily life of ancient peoples, especially in the ancient Near East, where the climate was arid, and access to water was rare and precious. Water was needed for drinking and cooking, and was also used in washing, producing pottery, watering crops and livestock, as well as in religious rituals. Unlike Egypt and Mesopotamia, where agriculture was based on irrigation from the Nile, the Tigris and Euphrates Rivers, respectively, Palestine depended upon seasonal rain. This lack of water and the constant need to preserve it led the inhabitants of the Levant to innovative solutions to access and save water. The water systems were not only essential for daily life but also in times of siege. This presentation aims to discuss the different types of water systems built in the Levant. It is important to highlight their development along with their function, particularly during the Iron Age. Furthermore, a comparative analysis between them is crucial to understand the needs and realities of the different communities spread between the kingdoms of Israel, Judah, Ammon, and Moab and how they have adapted and developed their engineering skills in order to survive.

Kuzder Rita: „Bölcs mondások száz hulláma” – vízzel kapcsolatos tibeti buddhista példázatok

A bölcs mondások, vagy tibetiül a *legsék* (t. *legs bshad*, sz. *subhāṣita*) műfajába tartozó versek nagy népszerűségnek örvendenek a tibetiek körében. Hasonlóan a közmondásokhoz, a *tampék*hez (t. *gtam dpe*) és a szólásokhoz, a *khapék*hez (t. *kha dpe*), de ezek szerzői ismertek. Formája rövid, könnyen memorizálható, jellemzően négysoros vagy olykor kétsoros versek. A műfaj indiai eredetre vezet vissza (sz. *subhāṣita*). Az ókori és középkori indiai irodalom több tízezer szubhasitát hozott létre, amelyek a témák széles körét fedik le. Tibetiek esetében nem tudni ezt így számszerűleg, de az ő esetükben is számtalan témát felölel, és rengeteg ilyen buddhista példázat született tibeti nyelven is.

Talán a nyugaton is legismertebb szerző, aki ebben a műfajban is alkotott Szatya Pandita Kunga Gyelchen (t. *sa skya paNDita kun dga' rgyal mtshan*, 1182–1251. november 28.). Az ő ismert műve a *Szatya bölcs tanácsok*, vagyis a *Szatya Legse* (t. *sa skya legs bshad*). Ebből részleteket maga Kőrösi Csoma Sándor is fordított angol nyelvre 1833-ban, bár csak húsz év múlva publikálták. Az előadásomban a nyugaton kevésbé ismert, a tibetiek körében viszont nagy népszerűségnek örvendő szerző, Gungthang Tenpe Dönme (t. *gung thang bstan pa'i sgron me*, 1762–1823) *Bölcs mondások, vízről szóló példázatok* (t. *legs par bshad pa chu'i bstan bcos*) című művét szeretném ismertetni.

Az említett mű magyarul még nem jelent meg, így a tibeti nyelvű példázatok saját fordításomban fogom bemutatni. Az alkotás 140, négysoros versből áll, és különböző buddhista fogalmakat magyaráz vízről szóló, vízzel kapcsolatos párhuzamokkal.

Kulcsszavak: *legse*, *subhāṣita*, bölcs mondások, Szatya Pandita, Gungthang Tenpa Dönme, példázat.